

Religie świata

Hinduizm

I Problemy ze zdefiniowaniem „hinduizmu”

II Ariowie, cywilizacja Harappy i Mohendżodaro czyli początki cywilizacji Indusu

III Okresy i najważniejsze pisma prehinduizmu i hinduizmu oraz zawarte w nich idee religijne

- 1)Wedy – starszy okres wedyjski**
- 2)Brahmany – młodszy okres wedyjski**
- 3)Aranjaki**
- 4)Upaniszady**

IV Hinduizm „właściwy”

- 1)Dziedzictwo i synkretyzm**
- 2)Triada**

V Hinduistyczne koncepcje zbawienia: główne idee Bhagawadgity oraz hinduistycznych szkół filozoficznych

I Problemy ze zdefiniowaniem „hinduizmu”

XIX w. - religia społeczności hindusów.

„Hindus” używany wcześniej przez Persów i Turków odnośnie ludzi żyjących na północy, nad rzeką Indus a potem odnośnie wszystkich mieszkańców Indii: także buddystów, dżinistów, Drawidów i Arjów – chodziło więc o grupę określoną geograficznie.

Rdzenni Indusi zaczęli używać tego terminu, by odróżnić się od Mongołów i Europejczyków – wciąż bez znaczenia religijnego, jedynie etniczno-narodowego.

Nacechowanie religijne wraz z odkryciem przez Brytyjczyków Wed, warstwy bramińskiej i jej kultury.

Hinduizm okazuje się jednak zjawiskiem bardzo złożonym: obejmuje różne nurty, wiele postaw filozoficznych, tysiące bóstw wraz z mitologią z nimi związaną i ikonografią, niezliczone praktyki rytualne. Poza tym niekiedy utożsamiany jest z braminizmem, określanym jako ortodoksyjny lub dominujący nurt hinduizmu [inne: wisznuizm, siwaizm, siaktyzm...] Do tego dochodzą tradycje wiejskie, wykraczające poza braminizm z elementami magicznymi i animistycznymi. Niekiedy mianem hinduizmu określa się właśnie tę złożoną całość różnych hinduizmów.

I Problemy ze zdefiniowaniem „hinduizmu”

Cechy wspólne:

Jako elementy wspólne tych hinduizmów wymienia się: system kastowy [ale wtedy nie Ghandi]; autorytet Wed [choć spory interpretatorów], koncepcję dharmy, tożsamość aryjską [raczej romantyczna koncepcja niż adekwatna].

Niektórzy zaprzeczają istnieniu wspólnego elementu. Mówi się raczej o podobieństwie, współwystępowaniu różnych elementów.

Różne znaczenia:

Terminem „hinduizm” określa się 1) okres historyczny i kulturowy Indii oraz 2) religię. Powszechnie za synonim uznaje się „braminizm”.

Niekiedy zaś, w ramach systemu bramińskiego, uznaje się za hinduizm jedynie 3 fazę braminizmu, po wedyzmie [starszy okres wedyjski] i epoce brahmanów [młodszy okres wedyjski], której początek w przybliżeniu przypada na pierwsze wieki n.e. Aczkolwiek granica jest płynna a związki liczne.

III w. p.n.e.: cesarz Asioka, propagator buddyzmu,
II w. p.n.e. znaczna popularność w Indiach środkowych niektórych bóstw hinduistycznych, jak Wisznu czy Siwy.

II Cywilizacja Indusu: Harappy i Mohendżodaro i przybycie Ariów

Lata 20 XX w na Półwyspie Indyjskim w dorzeczu Indusu odkryto dwa duże ośrodki miejskie: Mohendżodaro, Harappa - przełom III/II tyś. pne.

Jednolita kultura.

Wykluczenie Ariów jako twórców tej cywilizacji. W sumie nie wiadomo skąd, ale wiadomo jaka.

Cywilizacja miejska:

- układ planowy, - ulice pod kątem prostym, - domy z wypalanych i nie wypalanych cegieł, typ i wymiar jednorodny, domy bez okien od ulice [analogia z sumeryjskimi], - kanalizacja pod ulicami – najlepsza w starożytności...

Magazynowanie zboża w spichrzach: gospodarka planowa, zabezpieczenie przez nieurodzajem.

Uprawa i technologia przerobu bawełny.

Pług, sierpy: rozwinięta gospodarka rolna. Hodowla zwierząt: pastwiska nadrzeczne.

Główne zajęcie to jednak rzemiosło [zakład tkacki i jubilerski, znajomość koła garncarskiego] i handel [rękodzieła znaleziono w dolinie Tygrysu i Eufratu].

Mieli swoje pismo [piktograficzne]

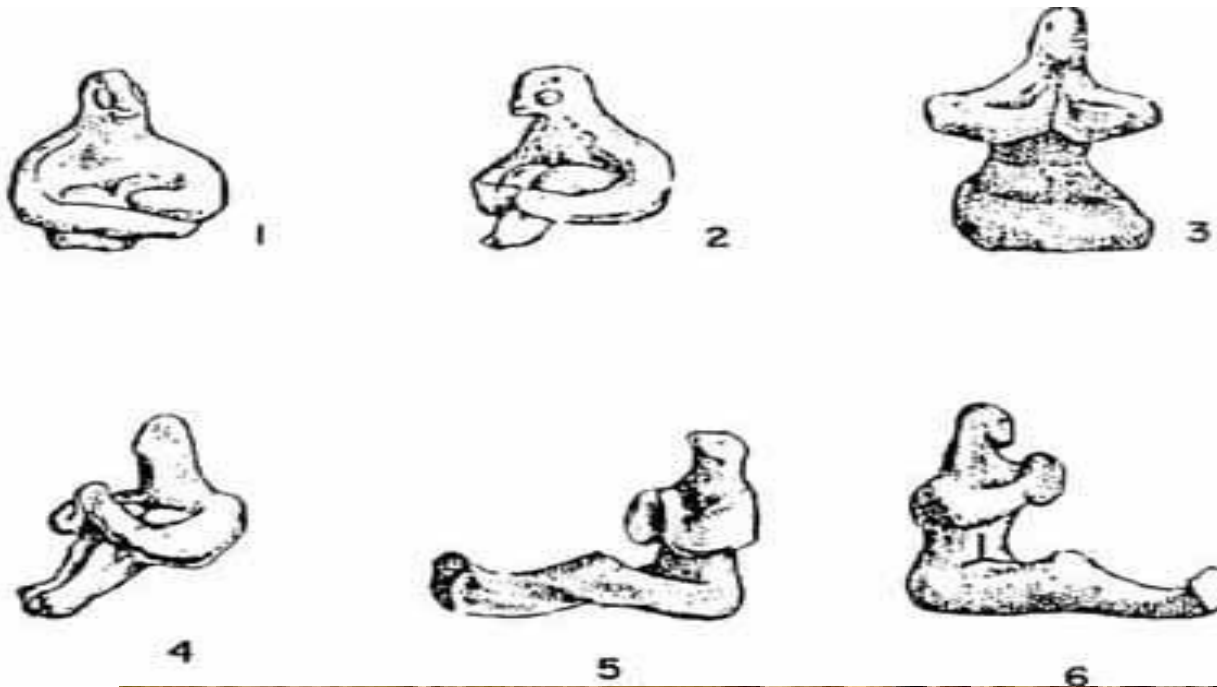
II Cywilizacja Indusu: Harappy i Mohendżodaro i przybycie Ariów

Duża ilość posągów kultowych – niektóre odpowiedniki w późniejszym hinduizmie: mężczyzna siedzący w klasycznej postawie jogina, otoczony zwierzętami – prototyp Siwy, [wcześniej Rudry];

- kult falliczny,
- Bogini-Matka,
- byk świętym zwierzęciem.

Rządy prawdopodobnie teokratyczne, spokojne, centralne: 1000 lat jednolitego i konsekwentego rozwoju.

II Cywilizacja Indusu: Harappy i Mohendźodaro: odpowiedniki w późniejszym hinduizmie

II Cywilizacja Indusu: Harappy i Mohendżodaro Przybycie Ariów

Nagła zagłada: 1750-1500 p.n.e. zbiega się z wtargnięciem do Indii północno-zachodnich indoeuropejskich plemion Ariów. Dane archeologiczne wskazują na walki i ucieczkę w panice...

Ariowie: ze środkowej i południowo-wschodniej Europy. Ok. 2000 p.n.e. wyruszyli na południe i wschód. Nomadzi: pasterze i hodowcy. Część z nich integrowała się z wyższymi cywilizacjami. Do Indii docierali przez Iran. Sami siebie nazywali Ariami, ten sam źródłosłów co Iran.

Krwawa inwazja, zdobycie urodzajnych pastwisk. Zakładali niewielkie osady-wsie.

Miasta: wyrznęli i zostawili.

Proces zdobywania Indii odzwierciedlony jest hymnach **Wedyjskich**: zdobywanie grodów warownych, murów obronnych; pomoc bogów, głównie Indry [przydomek Puramdara – niszczący twierdze].

Przynieśli język, obyczaje i tradycję, patriarchalny ustrój i strukturę społeczną. Narzucanie swoich wierzeń, ale także zapożyczenia.

III Okresy i najważniejsze pisma prehinduizmu i hinduizmu oraz zawarte w nich idee religijne

1) Wedy – starszy okres wedysjki

Teksty z różnych epok, przez wieki przekazywanych ustnie. Układ wynikiem późniejszej redakcji bramińskiej.

Wedy uznawane są za objawione, dar bogów: *śruti* – „usłyszane”. Cztery księgi:

Rigweda (Wiedza Hymnów) językowo i literacko najstarszy zbiór: 10 ksiąg, 1028 hymnów. Najstarsze hymny jeszcze w czasie wędrówki, ok. II tyś p.n.e. Inne już na ziemi Indyjskiej, szczególnie po udanych dla Ariów – za sprawą bogów – walkach.

Uwielbienie bóstw Aryjskich pochwała hojności i czynności bogów, wzywanie ich do uczestnictwa w ofierze, jedyne sposobu kontaktu z nimi i uzyskania pomocy i łaski. W niektórych tylko opowieść, relacje czy jakaś legenda.

Samaweda (Wiedza Śpiewu) charakter liturgiczny; 1810 podwójnych wierszy, poza wyjątkami zaczerpniętych z Rigwedy. Dwie grupy: strofy przeznaczone do ceremonii ofiarnych oraz wielbiące, dobierane w trakcie ceremonii zależnie od potrzeby. W osobnych podręcznikach – śpiewnikach – zapis notacji muzycznej. Szczególne znaczenie połączenia magii słowa i magii melodii. Melodia także od bogów, dokładnie od Brahmy.

Jadźurweda (Wiedza formuł ofiarnych), których używał kapłan-ofiarnik. Formuły [mantry] inwokacyjne oraz magiczne, mające zmusić bogów do pomocy.

Atharwaweda (Wiedza zaklęć): jakby poza strawedyjskim rytuałem i panteonem; zbiór zaklęć magicznych. Świat duchów i upiorów, które człowiek znający czarnoksiężskie praktyki może sobie podporządkować lub unieszkodliwić. Popularna magia ludowych wierzeń, wpływy lokalne, przedaryjskie. Magia dotycząca różnych dziedzin codziennego życia: zdrowia, płodności, pomyślności zawodowej, w pasterstwie, na roli, w handlu; miłości, radzenia sobie z wrogami, konkurentami; ochrona przed urokiem.

1) Wedy – starszy okres wedyjski

Główni bogowie wedyjscy

Religijność starowedyjska: animistyczny politeizm i rytualizm. Jedna z Rigwed wymienia 33 bogów; są tam wszystkie personifikacje przyrody, jak Niebo, Słońce, Księżyc itp. Są jednak bóstwa ważniejsze i mniej ważne.

Agni – bóg ognia; najważniejszy w okresie najwcześniejszym, Rigwedy zaczynają się od słów „Sławię Agniego...” Uznawany za przyjaciela ludzi. Broni przed nieprzyjaciółmi, zwłaszcza demonami, po śmierci [obrzęd całopalenia] przenosi do świata **przodków** [w późniejszej koncepcji reinkarnacji nie ma przodków] i bogów. Kremacja miała dawać zbawienie. Agni jest też ogniem pochłaniającym ofiary, więc pośredniczy między ludźmi i bogami. Bóg kapłanów-ofiarników oraz domu rodzinnego.

Soma – też wczesny okres Kluczowy Bóg – cała ks. IX R.; nazwa rośliny czy raczej soku wyciskanego z jej zmiażdżonej łodygi. Sok ten był nektarem bogów, dawał im siłę i nieśmiertelność. Kapłani pijąc go miewali widzenia, wieszczyli. Wierzono, że podobnie jak Agniego cała jego egzystencja jest wszędzie, w całym świecie. Z czasem jedynie symbol ofiary płynnej.

Indra – najpopularniejszy i najpotężniejszy: bóg plemienny, opiekun szczepów aryjskich. Bóg wojny, ucieleśnienie wojownika, bohatera i sprzymierzeńca. Przedstawiany na rumaku ze strzałą pioruna w dłoni. Pomagał w podbojach. Po zabiciu złowrogiego smoka i uwolnieniu wód więzionych przez niego, przez co uratował ziemię przed suszą, też bogiem życiodajnego deszczu. Wzorcowy aryjski wojownik wraz ze słabostkami: awanturnik, podstępny, posługujący się kłamstwem, lubił hulanki i pijaństwa. Uwielbia somę. Pozbawiony lęku i pokory. O pomoc zwracano się przez pochlebstwa. Słowa hymnów krzepiły jego siłę. Taki „podchmielony” Indra stawał się niepokonany. **Trzeźwy nie mógł nic zdziałać, to *człowiek więc dawał mu moc***. Młodszy okres wedyjski to koniec jego roli: jedynie do zsyłania deszczu.

1) Wedy – starszy okres wedyjski

Główni bogowie wedyjscy

Waruna – przeciwieństwo Indry: strażnik kosmicznego ładu i najwyższy sędzia. Znał i oceniał ludzkie myśli i czyny. Dystans wobec czcicieli, pełen majestatu. Cechy charakterystyczne dla monoteizmu semickiego. Nie był tak popularny jak Indra. Wzrost znaczenia pod koniec epoki wedyjskiej. Później jedynie jako bóg wody dla mieszkańców terenów nadmorskich.

Rudra – wynik przenikania tradycji lokalnej: ubrany w skóry zwierzęce, fryzura w kształcie muszli [motyw u niektórych bogów hinduistycznych i buddy]. Bóg raczej lokalny, u Ariów budzi respekt i grozę. Nazywany bogiem strachu i burzy. Oszczędzanie ludzi przez zarazę, opieka nad bydłem; znawca ziół leczniczych. Jego zwierzę to święty byk: wcześniej więc bóg płodności, urodzaju i wegetacji. Później różne cechy w hindusitycznym bogu Siwie.

Rudra

III Okresy i najważniejsze pisma prehinduizmu i hinduizmu oraz zawarte w nich idee religijne

2) Brahmany (młodszy okres wedyjski) oraz kastowa struktura społeczna

Powstały przypuszczalnie między X a VII w. pne. gdy Ariowie zbliżyli się już do doliny Gangesu. Były to

- Traktaty liturgiczne stanowiące rodzaj komentarza do poszczególnych ksiąg Wed (umocnienie roli kapłana, jako pośrednika między bogiem i człowiekiem).
- Podręczniki dla przyszłych kapłanów, ustalające sformalizowane, skomplikowane formy liturgiczne. Wierny płacił, ale nie brał czynnego udziału, brak emocjonalnych przeżyć.

Wedyjscy bogowie tracą znaczenie. Naczelnym bóstwem, drugorzędny w Rigwedzie: **Pradžapati** (Pan Stworzenia): stwórca świata, ludzi, ojciec bogów [*dewa* - bóg] i demonów [*asura* - pan]. Po stworzeniu, wypoceniu się, odpoczywa, nie ingeruje.

Asurowie to demony wyższego rzędu, nie duchy czy upiory. Boska genealogia, ale przeciwnicy dewów, jednak **dewowie** zwycięscy w tej nieustającej wojnie, bo podporządkowują się nakazom rytualno-magiczym. Ich walka decyduje o losach świata, a o ich działaniu decydują rytuały kapłana ofiarnika: więc **kapłana decyduje o losach świata i człowieka.**

Bramiznim dziedziczny. W rytuałach wykonywano różne ściśle określone gesty, substancje, melodie, słowa. Trzeba było je umieć dobrać, inaczej fatalne skutki. W każdym hymnie lub mantrze zawarta siła, określana mianem **BRAHMAN.**

2) Brahmany (młodszy okres wedyjski) oraz kastowa struktura społeczna

Brahmany – źródło wiedzy o ówczesnym życiu.

Wedy [Rigweda] wymieniają cztery warny, raczej stany społeczne niż kasty, według ich społecznej ważności:

bramini (kapłani),

kszatrjowie (rycerze);

wajśjowie (rolnicy, rzemieślnicy);

siudrowie (służba).

System kastowy z czasem stał się podstawą struktury społecznej i religijnej: boskie pochodzenie. Według legendy Bramini z ust Brahmy, kszatrjowie z jego ramion, wajśjowie z ud, siudrowie ze stóp. Formalne zniesienie kast w roku 1950.

Brahmany zawierają koncepcje etyczne: pojęcie obowiązku i odpowiedzialności moralnej; asceza i uznanie za wzniosłe życia zgodnego z nią. Brak rozbudowanych rozważań losie po śmierci. Życie po śmierci trwa, dopóki rodzina składa ofiary.

III Okresy i najważniejsze pisma prehinduizmu i hinduizmu oraz zawarte w nich idee religijne

3) Aranjaki

Księgi leśne: teksty które zalecano studiować w samotności leśnej pustelni; tylko dla zaawansowanych w świętej wiedzy rytualnej. Księgi te kształtowały się w obrębie tradycji bramińskiej, choć ich powstanie można wiązać z lokalnymi tajemnymi stowarzyszeniami, ascetami żyjącymi w lasach, tradycjami jeszcze przedaryjskimi .

Zawierają filozoficzne medytacje: mistyczna interpretacja ofiar, ich symbolika, tajemnice alegorii. Uznaje się w nich, że skuteczniejsza jest ofiara, jeśli znany jest jej tajemny podtekst, poznawany dzięki medytacji, a nie sama zewnętrzna rytualistyka.

III Okresy i najważniejsze pisma prehinduizmu i hinduizmu oraz zawarte w nich idee religijne

4) Upaniszady

- Teksty zdecydowanie filozoficzne mające na celu poznanie zagadki bytu i wszechświata, a nie panowanie nad nim przez magiczne rytuały.
- Forma dialogu; Upaniszad: „przysiadanie się poniżej” – dot. ucznia.
- ponad 200.
- Kilkanaście pochodzi z I tyś. p.n.e., pierwsze około VII w. pne. Tworzone do czasów nowożytnych.
- Redakcja bramińska włącza je z czasem w skład ksiąg objawionych, jako **Wedantę**, koniec Wed i dzieli je na 4 grupy przypisując do 4 Wed, [nie licząc 11 wszystkie do **Atharwawedy**].
- pochodzenie raczej ze środowiska niebramińskiego: szerzyły się w klasie rycersko-szlacheckiej, wywodzącej się raczej z tubylczych klanów.
- Bramini w Upaniszadach są zwykle uczniami.
- Podobieństwa z **buddyzmem**: czerpał z nich albo powstał niezależnie czerpiąc ze wspólnych rdzennie indyjskich korzeni.

4) Upaniszady: Brahman i Atman

- Brak zwartego systemu filozoficznego. Jedna tendencja wspólna: teoria wyzwolenia od życia.
- Najważniejsze pojęcia: **brahman** i **atman**.

Brahman: przenikająca i wszystko ożywiająca kosmiczna siła, będąca przedmiotem medytacji. [W okresie hinduzimu przekształci się w osobowego Boga, Brahme]. Podstawa wszelkiego istnienia, nawet bogów.

Atman utożsamiany z indywidualną duszą, istniejącą w każdej pojedynczej istocie – także w zwierzętach – w Upaniszadach jest jaźnią, ego jednostki, tym w niej, co nie podlega zmianom i zniszczeniu.

Treść **Upaniszad** dotyczy poznania zależności **B** i **A**. Jądro nauki sprowadza się do utożsamienia Brahmana i Atmana, wyrażonego w formule:

tat twam asi to jeseś ty.

Zrozumienie tej identyczności = poznanie najwyższej prawdy nie polega na badaniu świata zewnętrznego, o którym wiedza to **awidja – niewiedza**, ponieważ ukazuje świat wielościowy, złożony, różnorodny, podzielony na przeciwieństwa, podczas gdy **naprawdę istnieje tylko absolutna jedność atmana i brahmana**. Zrozumienie tej prawdy tylko dzięki **doświadczeniu ekstatycznemu**, osiągalnemu jedynie przez medytację. **Medytacja** polegać miała na myślowych i duchowych ćwiczeniach, milczących kontemplacjach w samotności.

4) Upaniszady: reinkarnacja, karman, sansara

Reinkarnacja, obca Wedom (tam kult przodków, życie po śmierci to ciąg dalszy tego co za życia).

W związku w wędrówką dusz człowiek jest odpowiedzialny za swoje czyny i płaci za nie w następnym wcieleniu – **karman** [czyn]. Prawo karmana jest prawem odpłaty (dot. ludzi, istot niższych i wyższych; u dżinistów nawet minerałów. Wolny od niego tylko Iśwara – Pan Świata). Czyn dobry: skutek przyjemny... Karman przyczyną **złóża karmicznego** (w sferze podświadomej).

Życie człowieka to **sansara** [przechodzenie, wędrowanie] – kołowrót wcieleń. Wcielać się można także w zwierzęta a nawet demony.

Wyzwolenie z sansary tylko przez **zjednoczenie z brahmanem** w kontemplacyjnym poznaniu. Wyzwolenie z sansary, gdy atman, pojąwszy swą tożsamość z brahmanem, osiąga stan określany jako

sat-czit-ananda
(byt-świadomość-błogość)

Religie świata

Hinduizm

I Problemy ze zdefiniowaniem „hinduizmu”

II Ariowie, cywilizacja Harappy i Mohendżodaro czyli początki cywilizacji Indusu

III Okresy i najważniejsze pisma prehinduizmu i hinduizmu oraz zawarte w nich idee religijne

- 1)Wedy – starszy okres wedyjski**
- 2)Brahmany – młodszy okres wedyjski**
- 3)Aranjaki**
- 4)Upaniszady**

IV Hinduizm „właściwy”

- 1)Dziedzictwo i synkretyzm**
- 2)Triada**

V Hinduistyczne koncepcje zbawienia: główne idee Bhagawadgity oraz hinduistycznych szkół filozoficznych